

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Antik dönem ile başlayalım hocam, hırsızlık nasıl algılanıyordu?

Hırsızlığın var oluşu insanın varoluşuna kadar geri gider diye düşünüyorum. Ben Eski Çağ uzmanı değilim ama antik dönem yasalarının günümüze gelen kısımları bu konuda bizi aydınlatıyor. Örneğin Eşnunna kanunlarında hırsızlığın cezasının ölüm olduğunu ama çalınan şey köle ise sadece geri verilmesi gerektiğini görüyoruz. Asurlular hırsızları hapsediyorlardı. Hammurabi kanunlarında hırsızlık yapan ve yakalanan kişinin öldürüleceği yazmaktadır.

Batı'ya geldiğimizde Eski Yunan'da hırsızlara *kleptai* adı veriliyordu, *kliptomani* ismi buradan gelmektedir. Burada gasp hırsızlık kapsamında görülüyordu, kahramanlık ve beceri örneği idi. Roma hukukunda hırsızlık anlamında kullanılan "*furtum*" kavramı çok kapsamlıdır. Dolandırıcılık, zimmet gibi suçları da kapsamaktadır. 12 Levha Kanunları'ndan itibaren suçüstü yakalanan kişi bir de köleyse ölüm cezası verilebiliyordu, değilse köle statüsüne düşürülebilir ya da çaldığı malın iki katını ödeyebiliyordu. Genel olarak suçüstü yakalanan hırsız öldürülmemişse çalınan malın değerinin 4-5 katını ödemeye mahkûm ediliyordu. Romalı bir işveren hırsızlık yapan çalışanlarını sanki kölesiymiş gibi cezalandırabiliyordu.

2- Peki Orta Çağ'a geçtiğimizde Cermenler hırsızlığı nasıl algıyordu?

Cermen halklarda hırsızlık çok ciddi bir suçtu çünkü bu insanlar ölümle yaşam arasında sınırda yaşayan insanlardı ve sahip oldukları her şey onlar için çok değerliydi. Hırsızlık kişiye karşı yapılmış bir eylem olarak görüldüğünden ölüm cezasıyla cezalandırılabilirdi hatta genelde bu ceza veriliyordu çünkü onlar için özel mülkiyet ihlal edilemez bir unsurdur ve en ağır cezayı gerektiriyordu. 798'de Narbonnaise'de cinayetin cezası bir miktar para iken hırsızlığın cezası ölümdü.

Franklarda hırsızlığın ne denli önemi olduğu ilk yazılı yasaları olan Pactus Legis Salicae'daki 70 maddenin en az 22'sinin az ya da çok bu suçla ilgili olmasından anlayabiliriz. Onlarda hırsızlık yapan köleler çoğu kez kamçılansa da hadım da edilebiliyordu. Hırsızlığı yapan köle ise sahibi para cezasını ödüyor, köle bedensel cezayı çekiyordu.

Başka bir örnekte Burgondları verebilirim. Gerçi Burgond yasasında 105 maddeden sadece 13'ü bu suçla ilgiliydi ama avcı kuşlar tüm Cermenler için çok önemliydi. Burgondlarda doğan çalan birinin suçu, çaldığı doğanın hırsızın göğsünden 5 onsluk bir kırmızı et parçası yemesiydi. Bu halk için hırsızlık sıradan bir suçtu, cezası da genelde çok azdı.

Sakson yasasında çalınan malın değeri 3 solidustan (yaklaşık 4.5 gr ağırlığında altın para) azsa, hazineye ödediği cezanın yanı sıra, mal sahibine 9 katını ceza olarak ödenmeliydi.

3- Hristiyanlık hırsızlığa nasıl bakıyordu?

Sadece Hristiyanlık değil hiçbir din hırsızlığa iyi gözle bakmaz. Biliyorsunuz Tevrat'ın on emirinden sekizincisi “çalmayacaksın” şeklindedir. Hırsızlara malın misliyle ödetilmesi cezası öngörülür. Hırsızlık yapan kişinin malı yoksa kendisi köle olarak satılın denir. Hristiyan kutsal kitabında hırsızlıkla ilgili açık bir cezadan bahsedilmemekte, Pavlus'un “*hırsızlık yapan artık yapmasın*” ifadesi temel alınarak tüm hırsızlıklar yasaklanmaktadır. İhtiyaç halinde yapılan hırsızlık için hor görülmeyeceği ama yakalanırsa çaldığının 7 katını ödemesi gerektiği söylenir. Bu nedenle Hristiyanlığın ilk dönemlerinde ihtiyaçtan dolayı hırsızlık yapanlara daha iyi niyetle yaklaşılmış ve hafif cezalar verilmiştir. Tabii bu durum ilerleyen dönemlerde değişmiş ve el kesmekten kırbaçlamaya kadar daha ağır cezalar verilmiştir.

4- Orta Çağ Avrupası'nda hırsızlık yapanlara ne tip cezalar veriliyordu?

Mahkeme kayıtlarına baktığımızda en yaygın suçun hırsızlık olduğu görülmektedir. 1300-1348 arasında hırsızlığın oranı %73,5 idi, onu %18,2 ile cinayet takip ediyordu. Bunun nedeni büyük ölçüde 14. yüzyılın bir felaketler yüzyılı olmasıydı. Kıtık, salgın hastalık, artan vergiler, savaşlar hepsi bu dönemde yaşanmış ve dönem insanını hırsızlığa sürüklemişti ama bu oran aşağı yukarı Orta Çağ'ın geneli için de geçerlidir.

Verilen cezalara baktığımızda farklı yerlerde farklı cezalarla karşılaşırız. Örneğin 1328'de 12 denariusdan (ortalama 1.5 gr ağırlığında gümüş para) daha az değeri olan bir tunik çalan hırsız 40 gün hapis cezası alırken, değeri bundan biraz fazla bir şey çalan kişi asılabiliriyordu. Genel olarak suç ile ceza orantılı değildi. Örneğin 1375'te 1 domuz eti ve 2 kümes hayvanı çalan kişi 1 saat, 1391'de bir koyun budu çalan kişi yarım saat boyunduruğa mahkûm edilmişti.

Ceza belirlenirken pek çok etkenin dikkate alındığı ve hırsızlığın halk tarafından garipsenmeyen bir eylem olduğu anlaşılıyor. Örneğin verilecek ceza çalınan malın kilitli bir yerden çalınıp çalınmadığına göre ya da kilitli bir yere konup konmadığına göre değişirdi. Kilit bir güvenlik önlemiydi ve kırılması suçtu. Hırsız çalınmış mallarla yakalanırsa cezası daha büyüktü.

Orta Çağ Avrupası'nda en yaygın hırsızlık cezası para cezasıydı. Sonra teşhir ya da sakatlama geliyordu. Teşhir cezası aynı gün birkaç saat ya da peş peşe günlerde birer saat şeklinde olabiliyordu. Daha ağır durumlarda kırbaç cezası verilirdi. Bazen hırsızların elleri ya da kulakları da kesiliyordu. Bu ceza toplum içerisinde utanmalarını sağladığı için çok tercih ediliyordu. Fazladan iş vermek de bir tür cezaydı. Şehir hapisaneleri 12. yüzyıldan sonra gelişti ve hırsızlar buraya konmaya başlandı. Ölüm cezasının verildiği çok nadirdir. Geç Orta Çağ'da Venedik'te hırsızlık davalarında işkence kararları veriliyor, kemikler kırılıbiliyordu.

Haçlı Seferleri döneminde Filistin'de toplanan bir kilise meclisine göre çaldığı malı yerine koymayan hırsız, mal sahibinin kölesi olurdu. İrlanda, İngiliz köleleri sadece tüccarlardan almıyordu, hırsızları da köle olarak kullanıyordu yani köle statüsüne düşürmek de hırsızlığın bir cezasıydı.

5- Cezadan kaçmanın yolları mutlaka aranmıştır.

Bu yollar arasında pek çok şey vardı. Örneğin malın size ait olmadığını başkasından aldığınızı iddia edebilirsiniz ama o kişinin kim olduğunu da söylemeliydiniz. Yolda bulduğunuzu ya da yoldan geçerken birinden satın aldığınızı ve o kişiyi hiç tanımadığınızı belirtebilirdiniz. Cezadan kaçma yolları arasında belki de en mantıklısı din adamlarının kararını talep etmektir. Orta Çağ Avrupası'nda iki ayrı yargılama yapılmıyordu. İlki sivil mahkemelerin yaptığı yargılama, ikincisi din adamlarının yönetiminde dini kurumların yaptığı yargılama idi. Dini kurumların verdiği en büyük ceza müebbet hapti, ölüm cezası veremezlerdi çünkü Kutsal Kitapları böyle bir ceza öngörmezdi. Bu nedenle ölüm cezasından korkan ve kurtulmak isteyenler din adamlarının kararını talep edebiliyordu. Ruhban sınıftan olan bir hırsız bunu talep ettiğinde bir sorun yoktu ama ruhban olmayanlar bunu talep edip infazdan kurtulmaya başladıklarında istismar kaçınılmaz hale geldi.

6- En çok neler çalınıyordu ya da hırsızlık türleri nelerdi?

Hırsızlıkların çoğu küçük çaplıydı ve küçük bir para cezasıyla halledilebiliyordu. Yiyecek hırsızlığı ihtiyaç nedeniyle yapıldığı düşünülerek daha az ciddiye alınıyordu. Daha önceki bölümlerde kitap hırsızlığından bahsetmiştik. Bazı kitaplarda altın süslemeler kullanılıyordu ve bu, hırsızlar için çok cazipti, kesip çıkarıyorlardı. Kitap hırsızlığını önlemek için kitap rafları zincirlerle çevrelenebiliyordu ya da kitaplar masaya zincirleniyordu. Kitapları sandıklara koymak ve kilitlemek başka bir yöntemdi. Bazı kitaplarda onu çalan kişiye yazılan beddualar ya da bulan kişinin gerçek sahibine geri götürmesi için notlar da olabiliyordu.

Rölik hırsızlığı (*furta sacra*) en çok yapılan hırsızlık türlerinden biriydi. Tüm önlemler alınsa da azizlerden kaldığı için kutsal olduğuna inanılan şeyler sıklıkla çalınırdı. Aslında çalmak günahtı ama bunu din adamları bile yapıyordu. Gereksizleri de şuydu, eğer böyle bir şey yapılmışsa bunu mutlaka azizin kendisi istemişti yani yer değiştirmek istemişti. Yeni sahip, eski sahibin röliği ona

yakışır şekilde onurlandırmadığı ya da koruyamadığını da iddia edebilirdi. Dolayısıyla aziz yeni bir ikametgâh istemiş olurdu. Kiliselerden mücevher kaplı haçlar ve altın süsler de çalınıyordu.

Turnuvalarda at hırsızlığı çok olurdu. Kadın kaçırmak dönem yasalarının hemen hepsinde bir hırsızlık türüydü.

Mezar hırsızlığı özellikle 7. yüzyılın ortalarında Merovenj topraklarında çok yapılmıştır. Bazıları mezar soygunlarının gün ışığında yapılmak zorunda olmasından dolayı, halkın buna müsamahakâr davrandığını düşünmektedir. Erken Orta Çağ Avrupası'nda bu eylemin amacı mezardaki eşyaları çalmaktır. Ayrıca bununla ölülerin prestijine ve yaşayan torunlarına zarar vermek amaçlanıyordu. Mezarın yeniden açılma zamanı çok önemliydi, genelde gömüldüğü hafta yapılırdı çünkü çürüyen beden ya da geçen zaman ve havasızlık eşyalara zarar verebilirdi. Bu konuda yapılan arkeolojik çalışmalara göre kadın mezarları daha çok tercih ediliyordu. Bu mezarlarda cesetlerin zarar gören kısımları baştan kalçaya kadar olan kısımlarıydı çünkü kadın mezarlarında hedef alınan mücevherler buralarda bulunuyordu. Erkek mezarlarında ise tüm beden zarar görüyordu çünkü kılıç, bıçak, kemer tokaları ve broşlar hedef alınıyordu. İlginç şekilde kadın mezarlarındaki kemer tokalarının ve erkek mezarlarındaki kalkan, mızrak uçları ve ok uçlarının çalınmadığını görüyoruz. Kılıç önemliydi, bazen hayattayken kullanamadıkları için engellilerin ve çocukların mezarlarına da konurdu. Kılıçlar aile prestijinin de göstergesiydi, çalınması akrabalara hakaretti.

5-6. yüzyıllarda Lombard mezarlarının çok derin olması hırsızları caydırmak içindi. Bunlarda nadiren silah olurdu, daha çok metal olmayan eşyalar için soyuluyorlardı. Hristiyanlığın yayılmasıyla bu durum azalmıştır çünkü Hristiyanlıkta eşyalarla gömülme durumu yoktu, bu bir pagan geleneğiydi. Gerçi azizler kültürünü ve röliklere verilen önemi öne sürerek bunun aksini iddia edenler de vardır.

7- Peki yol keserek soygunculuk yapmak ya da gasp yok muydu?

Yol keserek hırsızlık yapmak ya da gasp Orta Çağ Avrupası'nda çok yaygındı zaten bu nedenle seyahat etmek çok tehlikeliydi. Kimse tek başına seyahat etmek istemezdi, hep kabileler halinde gidilirdi. Yönetimler bunu engellemeye çalışıyorlardı ama çok başarılı oldukları söylenemez sonuçta merkezden uzaklaştıkça yolları kontrol etmek zor hale geliyordu. Bazı tedbirler alınıyordu, örneğin yol kenarındaki ağaçların belli bir alana kadar kesilmesi bunlardan biriydi. Hırsızlar buralarda saklanıyorlardı. Çiftlikler arası çok uzaktı, bu nedenle ormanlarda saklanmak da çok kolaydı. Gaspa uğrayanlar genelde hacılar oluyordu çünkü uzun yol gidecekleri için yollarında daha fazla para ya da, özellikle dönüş yollarında, değerli pek çok şey bulunabilirdi.

8- Hırsızlık yapan kadınlar var mıydı?

Adli vakalara baktığımızda resmi belgelerde kadınların adları pek geçmemektedir, örneğin 13. yüzyıl İngilteresi'nde katillerin % 10'undan azı kadındır ancak modern araştırmalar Orta Çağ Avrupası'nda kadınların da erkekler kadar hırsızlık yaptığını bildirmektedir. Çaldıkları şeyler çok değerli olmadığından haklarında dava açılmadığı düşünülmektedir. Dolandırıcılıktan ya da sahtecilikten mahkemeye verilmeleri de azdır. Onlar genellikle hemen tüketilebilecek ya da satılabilecek şeyleri çalmışlardır. Sonuçta çok az kadın gasp çeteleriyle bağlantılı oluyordu. Bazen yardım ve yataklık yapıyorlardı ama bu nadirdi.

Hırsızlık olaylarında kadınlar daha çok çalıntı malları satın alan kişilerdi yani edilgen bir konumdaydılar. Klasik kadın hırsızlar, ev sahibesinden çalan hizmetçiler, konuklarından çalan hancı kadınlar ve hastalarından çalan bakıcı kadınlardı. Dokuma sektöründe çalışan kadın kalfaların, lonca nizamnamesi kapsamında yer almadıklarından, yeterli parayı kazanamadıkları için hırsızlık ya da çalıntı mal alma gibi kârlı yan işler yaptıkları ve çok fakir oldukları için yargıçların onlara ceza vermediği ya da çok az ceza verdiği de bilinmektedir.

9- Hırsızlığın önlenmesi ve kanıtlanması için neler yapılmış?

Aslında ellerinden geleni yapmışlar. Eşyaları kilitli yerlerde saklamışlar, yasalarla cezalar belirlemişler ama sanırım en ilginç olanı büyüye başvurularıdır. Örneğin 15. yüzyıl Danimarkası'nda hırsızın ortaya çıkarılması için üzerinde “*Agula igula agulet*” yazılı bir peynir parçası sanığa yedirilirdi. Masum olan kişi bunu sorunsuz yerken, suçlu olan onu acı bulur ve yutamazdı. Hırsızlığı önlemek ve çalınan malı bulmak için de büyüler yapılıyordu. En basiti üst katın tahtalarına 3 haç çizmekti, bu işlem Noel arifesinde yapılmalıydı. Hayvanların çalınmasını önlemek için ahır kapılarının üzerine ya da kapı direklerine dualar yazılırdı.

Çalınan malı bulma büyüsüne örnek olarak 11. yüzyıl İngilteresi'nde yapılan bir büyüde kağıda bir diyagram çiziliyor ve şöyle deniyordu: “*bunu sessizce yazın ve sol ayakkabınızın topuğunun altına koyun, o zaman onu yakında bulacaksınız.*”

Hırsızı bulmak içinse onu rüyada görmek için yollar denenebilirdi: “*soyulduğunuzda bu harfleri ham bir parşömene yazıp onu gece başınızın altına koyun, uyurken hırsızı göreceksiniz. A.m.k.m.y.e.v.S.l.ag.h.r.v.11.a.a.bp.*” Bu büyü/sihirlerde Hristiyan unsurlarla pagan unsurlar iç içe geçmişti.

10- Bilinen bir hırsızlık öyküsü var mı hocam?

Geç Orta Çağ'a ait, hem de olaya karışan kişinin kaleminden öğrendiğimiz bir örnek verebilirim. Bu kişi hizmetçi bir kadın olan Helene Kottanner'dir ve Macaristan kralının tacını çalmakla görevlendirilmiştir. Orta Çağ Avrupası'ndan günümüze kadınlar tarafından yazılmış çok az şey gelmiştir. Kendisinin yazdığı hatıralar Aziz Stephen'in Kutsal Tacı'nın nasıl çalındığının ve bu hırsızlıkta kendisinin rolünün bilgisini vermektedir.

1439'da Macaristan'ı yöneten II. Albert, 27 Ekim'de ölmüştür. Kraliçe Elizabeth hamiledir ve doktorlara göre erkek çocuk beklemektedir. Soylular bu çocuğun doğmasını beklemeden kraliçenin hemen Polonya Kralı ile evlenmesi için baskı yapmaya başlamışlardır. Kraliçe, bu kişinin pagan olduğu gerekçesiyle evlenmeyi istememiş ve bir çare düşünmüştür. Yaptığı plana göre Plintenburg Kalesi'nde korunan Aziz Stephen'in Kutsal Tacı onun eline geçerse soylular da halk da doğacak çocuğun kral olmasını beklemeyi kabul edecektir. Bu iş için güvendiği kişi hizmetçilerinden biri olan Helene'dir. Helene başta çocuklarını düşünerek bunu kabul etmese de sonradan kabul etmezse daha kötü şeyler olabileceğinden korkup fikrini değiştirmiştir. Ona yardım etmesi için seçilen ilk adam korkup kaçmış, sonradan 2 kişi bu görevi kabul etmiştir. Bir nedenle tacın bulunduğu yere gitmişlerdir. Şanslılardır çünkü tacı koruyan muhafız hastadır ve o gece hazinenin yanındaki odada uyumamaktadır. Helene kapıda nöbet tutarken, 2 adam içeri girmişlerdir. Yazdıklarından anladığımız kadarıyla burada nöbet tutarken Tanrı'ya dualar etmiş ve onun iradesine aykırı bir iş yapıyorsa lanetlenmesini ya da ülke ve halk için sonucu kötü olacaksa oracıkta ölmesini dilemiştir. Başarılı olurlarsa Mariazell'e hacca gideceğini ve o zamana kadar Cumartesi geceleri tüy yataкта uyumayacağını vaat etmiştir. İçeridekiler taç ile çıkmışlar ve onu içini boşalttıkları bir yastığa gizlemişlerdir. Helene der ki *“biri bizi takip ediyor mu diye sürekli arkama bakıyordum, endişeleniyordum, düşünceler kafamda dolanıyordu.”*

22 Şubat'ta kraliçenin yanına Komorn'daki kaleye vardıklarında doğumun başladığını gören Helene hemen yardıma koşmuş ve yarım saat olmadan erkek bir bebek dünyaya gelmiştir, adı Ladislaus koyulmuş, 10 haftalıkken taç sayesinde kral olarak taçlandırılmıştır. Yalnız kaderinin iyi olmadığı, annesinin 1442'de zehirlenerek, kendisinin de 17 yaşında lösemi nedeniyle öldüğü belirtilmektedir.